

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

**ÖDEMELER DENGESİNDE
“NET HATA VE NOKSAN” KALEMİ
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Hazırlayan:

Uğur Çıplak

Ekonomist Yardımcısı

**Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü
Yapısal Analiz Müdürlüğü**

Kasım 2005

ÖDEMELER DENGESİNDE “NET HATA VE NOKSAN” KALEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. Özet

Ödemeler dengesi tablosunda, tabloyu denkleştirici bir nitelikte yer alan “net hata ve noksan” kalemi, 2002 yılından bu yana yıllık bazda pozitif bakiye vermektedir. 2003 yılında 5 milyar ABD dolarını aşarak, kamuoyunda tartışılmaya başlanan net hata ve noksan kalemi, 2004 yılında 2,4 milyar ABD dolarına gerilemiş, 2005 yılı ilk dokuz ayında 4 milyar ABD dolarına ulaşarak yeniden kamuoyu gündemine girmiştir.

Çalışmada, net hata ve noksan kalemi tartışılarak, seçilmiş ülkelerle karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre, net hata ve noksanın, istatistiksel hataların yanı sıra, büyük ölçüde özel sektör kaynaklı olduğu, yüksek net hata ve noksanın Türkiye'ye has olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

2. Tanım

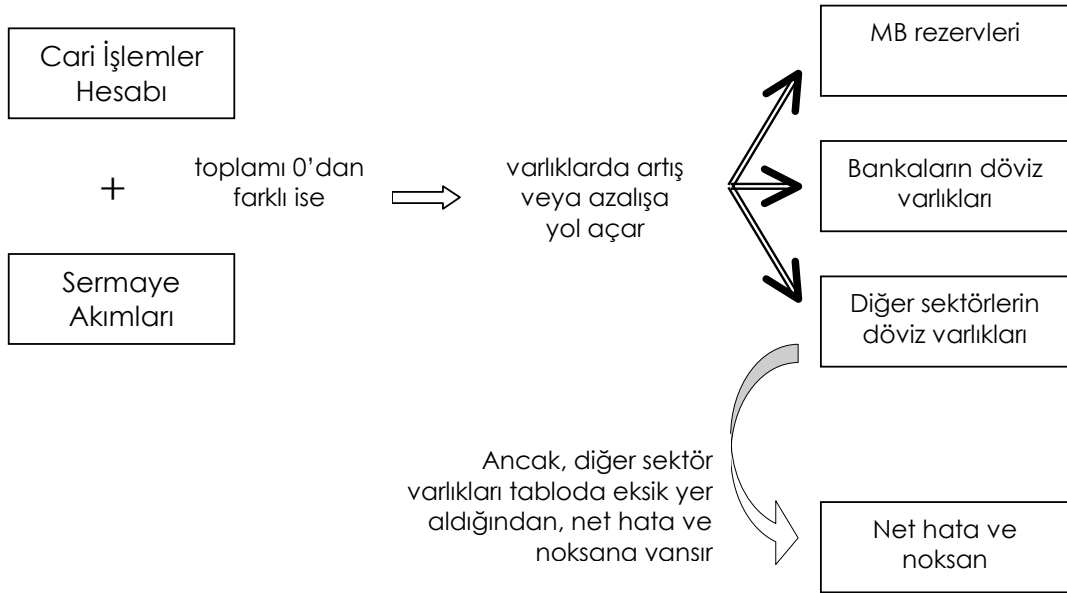
Ödemeler dengesi tanımlaması çerçevesinde, rezerv varlıklar, bankaların döviz varlıkları ve diğer sektörlerin varlıkları, sonuç kalemlerdir. Cari işlemler ve sermaye hareketlerinin toplamının sıfırdan farklı olması, varlıklarda değişime yol açmaktadır. Ancak, uygulamada, cari işlemler hesabı ile rezerv varlıklar dahil sermaye ve finans hesapları toplamı, çeşitli hata ve noksanlıklardan ötürü sıfırdan farklı sonuç verdiği için, söz konusu toplam ters işareti ile “net hata ve noksan” kalemine kaydedilerek ödemeler dengesi eşitliği sağlanmaktadır. Net hata ve noksan (NHN), tanım gereği, ölçüm hataları ve tablodaki verilerin eksik veya fazla derlenmesinden kaynaklanmaktadır. NHN oluşmasının sebepleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- İthalat veya ihracat için malın hareketi ile ödemenin farklı bilanço dönemlerine yansımaları durumundaki zaman uyumsuzluğu,
- Gümrük işlemlerine ilişkin beyanat hataları,
- Ödemeler dengesindeki çeşitli kalemlerden elde edilen gelirlerin sistem dışına (yastık altına – kasalara) çıkarılması veya finansman esnasında sistem dışından kaynak kullanılması şeklindeki kayıt dışı işlemler,
- Bazı verilerin (turizm ve bavul ticareti) anketler yoluyla elde edilmesindeki hatalar.

Net hata ve noksanın ödemeler dengesi tablosunda hangi kalemlerden kaynaklandığı tam olarak bilinmemekle beraber, bu konuda varsayımlar yapılabilmektedir. Ödemeler dengesinin temel kaynaklarını bankalar, DİE ve Merkez Bankası veri tabanları oluşturmaktadır. Ödemeler dengesinde yer alan, Merkez Bankası dahil kamu sektörüne ilişkin kalemlerde genel olarak hata beklenmemektedir. Benzer şekilde, bankacılık sektörüne ilişkin verilerin de, veri toplama yöntemindeki iyileşmeler nedeniyle, büyük ölçüde doğru olduğu varsayılmaktadır. Bu durumda,

yukarıda maddeler halinde özetlenen NHN'ın oluşma sebeplerinin özel sektöre ilişkin olması beklenir. Nitekim, banka muhabetlerindeki döviz hareketleri yoluyla bankaların döviz varlıklarındaki değişim, benzer şekilde, Merkez Bankası muhabetlerindeki döviz hareketleri yoluyla da resmi rezervlerdeki değişim ödemeler dengesi istatistiklerinde izlenebiliyor iken, bankacılık dışı özel sektörün döviz varlıklarındaki değişim tam olarak izlenememektedir (Şekil 1). Dolayısıyla, bankacılık dışı özel sektörün döviz varlıklarındaki değişimin büyük ölçüde NHN'a yansıdığı düşünülmektedir. Bu olguya dayanarak, NHN kaleminin yerleşikler kaynaklı olduğu varsayılmaktadır.¹

Şekil 1: Cari İşlemler ile Sermaye Hareketlerinin Varlıklara Etkisi

3. Veriler ve Ülke Karşılaştırması

NHN verileri analiz edilirken, öncelikle bazı hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- Sürekli aynı yönde NHN verilmesi, sistematik bir hatanın göstergesi olarak alınabilir.
- Herhangi bir dönemde NHN'ın küçük olması, ölçüm hatası yapılmamış olmasını gerektirmez. Büyük pozitif ve negatif hataların birbirini götürmesi de olasıdır dahilindedir.
- Diğer taraftan, NHN birbirlerini izleyen dönemlerde birbirini götürme eğiliminde ise (bir dönem pozitif, sonraki dönem negatif, sonra tekrar pozitif, ...vb), bu durumda zamanlamadan kaynaklanan hatalardan söz edilebilmektedir.

¹ Ödemeler dengesi sunumunda, diğer yatırımların "varlıklar" bölümünde yer alan "diğer sektörler" kaleminin, tanım olarak, diğer sektörlerle ait döviz varlıklarındaki değişimi göstermesi gerekmektedir. Ancak, diğer sektörlerin döviz varlıklarındaki değişimin izlenmesindeki zorluklar nedeniyle, "diğer sektörler" kalemi bavlul ticareti gelirlerinin bir oranı olarak hesaplanmıştır (%10). Burada, Ödemeler Dengesi Müdürlüğü tarafından, bavlul ticareti gelirlerinin söz konusu oran kadarının banka ve benzeri kurumlara yatırılmayıp elde tutulduğu (yastık altı / kasa) varsayılmıştır. 2005 yılı Ağustos ayı ödemeler dengesi istatistikleri ile beraber söz konusu varsayım terk edilerek, 2004 ve 2005 verileri güncellenmiştir.

NHN kaleminin "eşik" değerine ilişkin genel bir ölçüt, dış ticaret hacminin %5'i düzeyindedir.² Nitekim, NHN bu düzeyi geçtiğinde ödemeler dengesi tablosunun doğruluğu konusunda kuşklar gündeme gelmektedir. Söz konusu oran, ülke karşılaştırması yapılırken kullanılacaktır. Ancak, öncelikle Türkiye'deki durum incelenecektir.

Ödemeler dengesi istatistikleri, 1950-1974 yılları arasında Maliye Bakanlığı, 1975 yılından sonra ise Merkez Bankası tarafından derlenmiştir. Dolayısıyla, yıllık bazda 1950-2004 yılları için NHN serisi elde edilebilmektedir.

Grafik 1: Net hata ve noksan (yıllık, milyon \$)

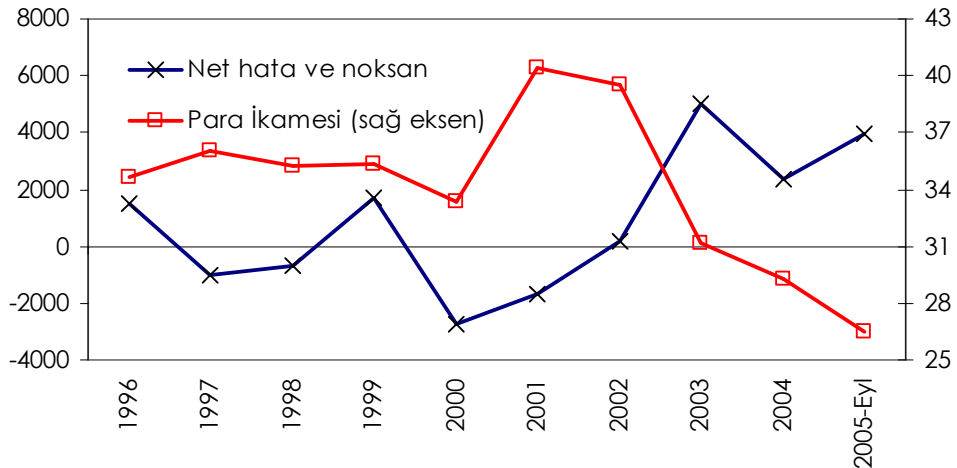
Grafik 1'de, NHN'in 1950 yılından bugüne yıllık değerleri ile, 1950'den başlamak üzere birikimli değeri yer almaktadır. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, NHN'in gerek boyutunun, gerekse değişkenliğinin arttığı görülmektedir. Bunun nedeninin, 1975'ten itibaren ödemeler dengesi istatistiklerinin Merkez Bankası tarafından derlenmeye başlanmasıyla, tablonun sunum şeklinin farklılaşması olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın, ortalama 3 yılda bir NHN kalemi işaret değiştirmiştir. NHN'in birikimli olarak kendini düzeltme eğiliminde olması, sistematik bir hesaplama hatasının olmadığını, ancak zamanlama hatası olabileceğini göstermekte ise de, düzeltme sürelerinin düzensizliği bu olasılığı da zayıflatmaktadır. Nitekim 2002 yılı başından bu yana yıllık NHN'lar toplamı 11,5 milyar ABD dolarına ulaşmış ve henüz düzeltme yönünde bir gelişme yaşanmamıştır.

NHN verileri ve grafikte dikkati çeken bir diğer nokta, ekonomide kriz yaşanan dönemlerde NHN'in negatif, nispeten istikrarlı dönemlerde ise NHN'in pozitif işaret alma eğiliminde olmasıdır. Nitekim, 1970'li yıllarda dünyada petrol krizi yaşanmış, NHN kalemi 1975-78 yılları arasında ardı ardına negatif bakiye vermiştir. 1992, 1993 yıllarında ve 1994 yılının ilk çeyreğinde de NHN negatif

² Hazine Müsteşarlığı, "Ekonomik Kavramlar ve Göstergeler - 2, Ödemeler Dengesi.

bakiye vermiştir. Benzer eğilim Asya ve Rusya krizlerinin yaşandığı 1997-98 döneminde ve Türkiye'de ekonomik kriz yaşanan 2000-2001 dönemlerinde de görülmüştür. Bunların dışında, ekonominin nispeten istikrarlı olduğu 1995-96, 1999, 2002-2005 ve benzeri dönemlerde ise NHN pozitif bakiye vermiştir. NHN'in yurtiçi yerleşik özel sektör kaynaklı olduğu varsayımı çerçevesinde söz konusu eğilimler, kriz veya diğer istikrarsızlık dönemlerinde özel sektörün döviz varlıklarını sistem dışına (yastık altına veya kayıt dışı yollardan yurtdışına) çıkarma eğilimine girdiğine, istikrarlı dönemlerde ise söz konusu varlıklarını sisteme dahil etme eğilimine girdiğine işaret etmektedir. Para ikamesi ile yapılan analiz de bu durumu teyit etmektedir. Yerleşiklerin yabancı para cinsinden portföylerinin toplam portföylerine oranı olarak hesaplanan para ikamesi ile NHN arasında, 1996-2005(Eylül) dönemindeki korelasyon %-66,4 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu ilişki Grafik 2'de de görülebilmektedir.

Grafik 2: Net hata ve noksan (yıllık, milyon \$) ve Para İkamesi*

* Para ikamesi, yerleşiklerin yabancı para portföylerinin toplam portföylerine oranı olarak hesaplanmıştır.

Ülke karşılaştırmalarında, NHN verileri karşılaştırılabilirlik açısından, düzey olarak değil, dış ticaret hacmine oran olarak hesaplanmıştır. Tablo 1'de söz konusu oran 40 adet seçilmiş ülke için verilmektedir. Tabloda, bazı ülkelerde NHN'in sık sık yüksek düzeylere ulaştığı ve bu düzeylerde birkaç yıl kaldığı (Rusya, Çin, Hırvatistan, Venezüella, Norveç, İtalya, İsveç, İsviçre, ABD), bazılarında genellikle düşük kaldığı (Avustralya, Avusturya, Slovenya, Çek Cum., Fransa, G.Kore), bazılarında ise düzensiz seyrettiği görülmektedir. Dikkati çeken bir durum, tablonun genelinde negatif yönde NHN'ların hakim olmasına karşılık, özellikle Gelişmekte Olan Avrupa ülkelerinde (Türkiye, Çek Cum., Bulgaristan, Romanya, Polonya, Slovak Cum., Slovenya,) NHN kaleminin pozitif bakiye verme eğiliminde olmasıdır. Bu durum, NHN'nin AB'ye entegrasyon süreciyle de bağlantılı olabileceğini göstermektedir.

Tablo 1: Net Hata & Noksan (dış ticaret hacmine % oran olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1990-2004 oranların mutlak değerleri ortalaması	1990-2004 oranların ortalaması
<i>A- gelişmekte olan ülkeler</i>																	
Rusya					0,0	-6,3	-4,9	-5,5	-7,4	-7,4	-6,1	-6,0	-3,9	-3,9	-2,3	4,88	-4,88
Çin	-3,4	-6,2	-6,1	-6,2	-4,6	-7,5	-5,5	-6,9	-5,9	-5,0	-2,5	-1,0	1,2	2,2		4,59	-4,10
Hırvatistan				-3,3	-2,9	4,1	-7,4	1,3	0,0	-8,5	-5,5	-1,5	-4,5	-6,8	-4,9	4,23	-3,33
Venezüella	-7,1	-6,0	-1,1	-2,0	-1,1	-1,6	-2,7	-3,9	-4,8	-1,5	-5,8	-7,8	-6,9	-2,8	-5,3	4,03	-4,03
Arjantin	4,4	-1,7	1,1	-3,7	-2,5	-5,4	-3,6	-2,3	-0,7	-1,3	-0,3	-7,1	-5,3	-2,1	0,1	2,78	-2,03
Türkiye	-1,3	2,7	-3,2	-4,8	4,5	4,3	2,0	-1,2	-0,9	2,5	-3,3	-2,3	0,2	4,3	1,8	2,64	0,36
Endonezya	1,5	0,2	-2,1	-4,5	-0,4	-2,6	1,4	-2,6	2,6	2,5	3,6	0,8	-1,9	-2,6		2,08	-0,28
Romanya	1,0	0,2	-0,1	1,4	0,7	2,6	1,9	5,6	1,0	4,4	0,6	2,8	-2,8	-0,7		1,85	1,33
Bulgaristan	0,5	3,1	0,2	0,2	0,9	1,4	-1,1	2,7	-3,4	0,3	0,3	5,9	-1,6	2,0	3,0	1,78	0,96
Şili	-0,3	2,4	1,9	-0,1	-2,5	0,4	0,0	0,6	-0,7	-3,4	1,2	-2,5	-2,8	-2,3	-1,9	1,54	-0,66
Singapur	-1,5	-2,4	-1,2	2,9	1,2	-1,9	0,6	1,8	1,1	1,4	-0,2	-1,0	-1,5	1,3		1,42	0,04
Brezilya	-0,6	1,6	-2,5	-1,3	-0,6	1,5	-2,0	-2,8	-2,7	0,2	2,3	-0,4	-0,1	-0,8	-1,3	1,38	-0,62
Polonya	0,6	-2,5	-0,6	0,7	-0,3	-1,1	0,5	1,8	-0,7	2,8	0,4	1,9	-1,5	1,8	1,7	1,26	0,37
Meksika	1,5	-2,5	-0,8	-2,7	-2,4	-2,8	0,1	1,1	0,2	0,1	0,8	-0,5	-0,8	-0,5	-0,2	1,13	-0,61
Malezya	2,0	-0,2	0,1	4,1	0,1	-0,5	-1,7	-0,1	2,4	-0,9	-1,8	-1,5	-0,2	0,0		1,12	0,12
Tayland	2,7	0,7	-0,2	-0,3	0,1	-1,0	-2,2	-2,8	-3,2	0,0	-0,6	-0,2	1,1	0,1	-1,2	1,10	-0,46
Slovak Cum.				1,6	2,8	0,8	0,8	1,3	-1,4	-0,1	0,2		1,0	0,1		1,00	0,71
Macaristan	0,1	-0,4	0,0	3,6	1,1	4,1	2,4	-0,8	-0,6	-0,7	-0,3	0,0	0,2	0,3	0,0	0,97	0,60
G. Kore	-1,4	0,6	0,8	-0,3	-0,9	-0,4	0,4	-1,7	-2,8	-1,4	-0,2	1,0	0,0	0,1	0,6	0,84	-0,37
Çek Cum.				0,3	-0,6	1,3	-1,8	1,5	0,5	0,1	-0,5	0,7	0,3	0,3		0,72	0,18
Slovenya			-2,6	0,1	-0,5	-1,1	0,0	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	-0,9	0,2	-0,5	0,57	-0,30
<i>B- gelişmiş ülkeler</i>																	
Norveç	-4,7	-0,4	-6,4	-3,1	-3,2	-5,2	-3,3	-5,1	-7,9	-3,3	-9,1	-1,2	-9,8	-8,5	-6,3	5,17	-5,17
İsveç	-4,6	5,8	5,3	-5,3	-4,0	-1,1	-1,5	-2,5	-5,4	-0,3	-2,2	-7,3	-0,9	-0,3		3,33	-1,73
İsviçre	3,1	1,6	4,1	0,9	0,9	-4,7	5,4	0,9	3,8	1,6	-1,6	7,4	0,9	-6,6	4,0	3,17	1,44
ABD	2,9	-5,0	-4,9	0,2	-0,6	1,8	-1,2	-5,4	8,5	3,8	-3,1	-1,6	-5,1	-0,6	2,3	3,13	-0,55
İtalya	-4,5	-2,1	-2,0	-5,8	0,4	-4,9	-4,5	-3,6	-5,7	-0,4	-0,3	0,6	0,3	-0,2		2,51	-2,33
İrlanda	6,1	3,7	0,8	2,1	3,1	-0,2	-0,1	4,0	-2,8	1,2	-7,0	0,3	-0,9	-0,8	-2,9	2,41	0,43
Finlandiya	-2,9	1,8	-0,2	2,6	-0,9	-2,0	-0,5	-2,3	-7,3	-2,3	0,1	3,5	-2,3	6,0	-0,1	2,33	-0,45
Danimarka	-3,6	-3,2	-0,7	1,7	0,8	1,1	-1,5	-3,3	-0,9	-1,1	-4,8	4,5	-1,8	2,4		2,24	-0,74
Japonya	-4,3	-1,5	-1,9	-0,1	-2,9	1,9	0,1	4,8	0,7	2,5	2,1	0,5	0,1	-2,1	-3,1	1,90	-0,22
Portekiz	2,9	4,7	2,1	-0,1	-0,6	-5,6	-1,3	-3,2	-0,3	-2,5	-1,3	-0,2	0,7	-0,3	-2,2	1,87	-0,48
Hollanda	-1,0	-0,5	2,7	2,2	-2,2	-2,1	-5,4	-3,4	-0,1	-2,0	0,3	-1,4	0,7	1,6		1,84	-0,76
İspanya	0,6	-0,7	-3,7	-1,3	-0,2	-2,6	-1,3	-2,5	-1,4	-2,0	-2,0	-2,4	-1,8	-1,7	-1,6	1,71	-1,64
Yunanistan	-0,8	-0,8	-3,6	-3,0	-2,0	-1,2	0,4	0,9		0,1	-1,4	2,5	-2,0	-2,1		1,60	-1,01
İngiltere	2,9	2,2	3,5	0,1	1,6	1,0	0,5	1,4	0,3	0,7	-0,7	-0,6	1,3	0,2	-0,8	1,19	0,92
Almanya	2,7	1,5	1,2	-1,7	-0,7	-0,7	-0,1	0,4	-0,3	3,8	-1,0	0,8	-0,4	0,1	1,0	1,08	0,43
Kanada	-0,7	-0,1	1,2	-1,8	0,0	0,9	1,5	-0,7	1,1	1,4	-0,9	-1,3	-1,3	-0,3	-1,2	0,95	-0,15
Fransa	0,1	1,0	0,4	0,7	-2,4	-0,6	0,2	0,8	1,7	1,0	1,7	-0,1	0,9	-2,2	0,2	0,93	0,23
Avusturya	-1,3	0,8	1,0	-0,4	-0,4	-0,4	0,5	0,4	-0,3	0,0	0,9	0,4	2,0	-0,1	-0,8	0,65	0,14
Avustralya	-0,1	-1,1	0,4	-1,0	0,0	0,5	1,0	-1,9	0,1	0,5	0,4	-0,2	-0,4	0,5	-0,4	0,56	-0,11

Kaynak: TCMB, IMF-IFS.

Not 1: Bazı ülke verileri için eksik yıllar olduğundan, sıralama, oranların toplamı yerine mutlak değerleri ortalamasına göre yapılmıştır.

Not 2: IFS verileri ile yapılan hesaplamalar, ülkelerin web sitelerinde kendi para birimleri cinsinden yayımlanan verilerden farklılaşabilmektedir. Söz konusu farklılaşma, ABD dolarına çevirirken alınan kurlardan olabileceği gibi, güncellemelerden de kaynaklanabilmektedir.

NHN kaleminin ekonominin geneline göre büyüklüğünün ülkeler açısından karşılaştırılabilmesi için, NHN kalemi aynı ülkeler için GSYİH büyüklüklerine oranlanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Net Hata & Noksan (GSYİH'ye % oran olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1990-2004 oranların mutlak değerleri ortalaması	1990-2004 oranların ortalaması
<i>A_- gelişmekte olan ülkeler</i>																	
Singapur	-4,4	-6,9	-3,1	8,0	3,2	-5,9	1,7	5,1	3,0	4,0	-0,6	-2,8	-4,4	4,1	0,0	3,81	0,05
Hırvatistan				-2,4	-2,0	2,6	-4,8	0,9	0,0	-5,2	-3,7	-1,1	-3,1	-4,9	-3,5	2,84	-2,26
Rusya				0,0	0,0	-2,9	-2,0	-2,2	-3,6	-4,4	-3,5	-3,0	-1,9	-1,9	-1,1	2,21	-2,21
Venezüella	-3,6	-2,8	-0,5	-0,9	-0,5	-0,6	-1,3	-1,8	-1,8	-0,5	-2,5	-2,9	-3,0	-1,3	-2,7	1,78	-1,78
Malezya	2,5	-0,3	0,1	5,4	0,2	-0,9	-2,5	-0,1	4,2	-1,6	-3,6	-2,7	-0,4	0,0	0,0	1,63	0,02
Çin	-0,8	-1,7	-1,8	-1,7	-1,7	-2,5	-1,9	-2,4	-2,0	-1,8	-1,1	-0,4	0,6	1,2		1,54	-1,28
Bulgaristan	0,3	3,0	0,2	0,2	0,7	1,1	-1,1	2,5	-2,3	0,2	0,3	5,1	-1,3	1,8	2,9	1,54	0,90
Endonezya	0,7	0,1	-0,9	-1,9	-0,1	-1,1	0,6	-1,2	2,2	1,5	2,3	0,4	-0,9	-1,1	0,0	1,00	0,03
Türkiye	-0,3	0,6	-0,8	-1,2	1,4	1,4	0,8	-0,5	-0,4	0,9	-1,4	-1,2	0,1	2,1	0,9	0,94	0,18
Romanya	0,4	0,1	-0,1	0,6	0,3	1,3	1,0	3,0	0,5	2,2	0,3	1,8	-1,9	-0,5	0,0	0,93	0,60
Tayland	1,7	0,4	-0,1	-0,2	0,1	-0,7	-1,4	-2,1	-2,5	0,0	-0,6	-0,2	1,1	0,1	-1,3	0,84	-0,38
Slovak Cum.				1,4	2,5	0,7	0,8	1,3	-1,5	-0,1	0,2	0,0	1,2	0,1	0,0	0,82	0,56
Şili	-0,2	1,1	0,8	0,0	-1,0	0,2	0,0	0,3	-0,3	-1,5	0,6	-1,3	-1,4	-1,2	-1,1	0,73	-0,34
Macaristan	0,0	-0,2	0,0	1,9	0,5	2,8	1,8	-0,7	-0,6	-0,8	-0,4	0,1	0,2	0,3	0,0	0,69	0,32
Polonya	0,3	-1,0	-0,2	0,3	-0,1	-0,4	0,2	0,9	-0,3	1,3	0,2	0,9	-0,8	1,1	1,2	0,61	0,24
Çek Cum.				0,3	-0,5	1,1	-1,5	1,3	0,5	0,0	-0,5	0,8	0,4	0,3	0,0	0,59	0,18
Slovenya		0,0	-2,7	0,1	-0,4	-1,0	0,0	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	-0,9	0,2	-0,6	0,51	-0,28
Arjantin	0,5	-0,2	0,1	-0,4	-0,4	-0,8	-0,6	-0,4	-0,1	-0,2	-0,1	-1,2	-1,8	-0,7	0,0	0,51	-0,42
G. Kore	-0,7	0,3	0,4	-0,2	-0,4	-0,2	0,2	-0,9	-1,8	-0,8	-0,1	0,6	0,0	0,1	0,4	0,47	-0,21
Meksika	0,5	-0,7	-0,2	-0,8	-0,8	-1,5	0,1	0,6	0,1	0,1	0,5	-0,3	-0,4	-0,3	-0,1	0,46	-0,22
Brezilya	-0,1	0,2	-0,4	-0,2	-0,1	0,2	-0,3	-0,4	-0,4	0,0	0,4	-0,1	0,0	-0,2	-0,4	0,22	-0,10
<i>B_- gelişmiş ülkeler</i>																	
Norveç	-2,5	-0,2	-3,1	-1,5	-1,6	-2,7	-1,8	-2,8	-4,2	-1,7	-5,2	-0,7	-4,9	-4,2	-3,3	2,70	-2,70
İrlanda	5,6	3,4	0,8	2,0	3,3	-0,2	-0,1	4,8	-4,3	1,4	-8,9	0,4	-1,1	-0,8	-2,5	2,65	0,25
İsviçre	2,2	1,0	2,7	0,5	0,5	-2,9	3,3	0,7	2,6	1,1	-1,2	5,6	0,7	-4,6		2,11	0,87
İsveç	-2,1	2,4	2,2	-2,4	-2,1	-0,6	-0,8	-1,5	-3,3	-0,2	-1,5	-4,6	-0,6	-0,2		1,75	-1,10
Hollanda	-0,9	-0,4	2,1	1,6	-1,7	-1,9	-4,8	-3,2	-0,1	-1,9	0,3	-1,4	0,7	1,5	0,0	1,50	-0,67
Finlandiya	-1,1	0,6	-0,1	1,2	-0,5	-1,1	-0,3	-1,3	-4,2	-1,3	0,1	2,1	-1,3	3,4	0,0	1,25	-0,25
Danimarka	-1,8	-1,6	-0,4	0,8	0,4	0,6	-0,8	-1,8	-0,5	-0,6	-2,8	2,6	-1,1	1,3	0,0	1,14	-0,37
Portekiz	1,7	2,4	1,0	-0,1	-0,3	-3,1	-0,7	-1,9	-0,2	-1,4	-0,8	-0,1	0,4	-0,2	-1,3	1,03	-0,29
İtalya	-1,4	-0,6	-0,6	-1,8	0,2	-1,9	-1,6	-1,4	-2,2	-0,1	-0,1	0,3	0,1	-0,1	0,0	0,82	-0,75
İspanya	0,2	-0,2	-1,0	-0,4	-0,1	-0,9	-0,5	-1,0	-0,6	-0,8	-1,0	-1,1	-0,8	-0,7	-0,7	0,66	-0,64
Kanada	-0,3	0,0	0,5	-0,9	0,0	0,6	0,9	-0,5	0,7	1,0	-0,7	-0,9	-0,8	-0,2	-0,7	0,59	-0,09
ABD	0,4	-0,8	-0,8	0,0	-0,1	0,3	-0,2	-1,0	1,5	0,7	-0,6	-0,3	-0,9	-0,1	0,4	0,55	-0,09
Almanya	1,3	0,6	0,5	-0,6	-0,3	-0,3	-0,1	0,2	-0,1	1,8	-0,6	0,4	-0,2	0,0	0,6	0,51	0,23
İngiltere	1,2	0,8	1,3	0,0	0,7	0,5	0,2	0,6	0,1	0,3	-0,3	-0,3	0,5	0,1	-0,3	0,48	0,37
Avusturya	-0,7	0,4	0,5	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	0,2	-0,2	0,0	0,6	0,2	1,3	-0,1	-0,6	0,39	0,09
Yunanistan	-0,2	-0,2	-0,9	-0,7	-0,5	-0,3	0,1	0,2	0,0	0,0	-0,5	0,9	-0,6	-0,6	0,0	0,37	-0,22
Fransa	0,0	0,4	0,1	0,2	-0,8	-0,2	0,1	0,3	0,7	0,4	0,8	-0,1	0,4	-0,9	0,1	0,36	0,10
Japonya	-0,7	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,3	0,0	0,8	0,1	0,4	0,4	0,1	0,0	-0,4	-0,6	0,31	-0,04
Avustralya	0,0	-0,3	0,1	-0,3	0,0	0,1	0,3	-0,6	0,0	0,2	0,1	-0,1	-0,1	0,2	-0,1	0,17	-0,03

Kaynak: TCMB, IMF-IFS.

Not 1: Bazı ülke verileri için eksik yıllar olduğundan, sıralama, oranların toplamı yerine mutlak değerleri ortalamasına göre yapılmıştır.

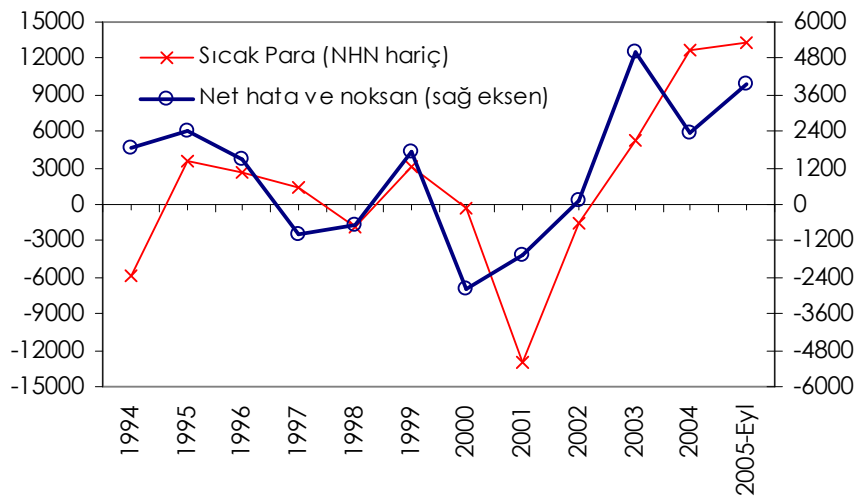
Not 2: IFS verileri ile yapılan hesaplamalar, ülkelerin web sitelerinde kendi para birimleri cinsinden yayımlanan verilerden farklılaşabilmektedir. Söz konusu farklılaşma, ABD dolarına çevirirken alınan kurlardan olabileceği gibi, güncellemelerden de kaynaklanabilmektedir.

Tablo 2 verilerine göre, NHN kalemi GSYİH ile karşılaştırıldığında, NHN kaleminin 16 ülke ekonomisinde mutlak değer olarak Türkiye'dekinden fazla paya sahip olduğu görülmektedir.

NHN kaleminin resmi rezerv ve IMF kredileri hariç finans hesaplarına oranı alınarak oluşturulan Tablo 3'te de, oranın çok sayıda ülkede Türkiye'dekinden yüksek olduğu görülebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye'deki NHN'ların diğer ülkelere kıyasla çok yüksek olmadığı görülmektedir. Ülke karşılaştırmasında, büyük fakat farklı işaretli hataların birbirini sıfırlamasını engellemek ve büyük hataları gözden kaçırmamak amacı ile rakamların mutlak değerlerinin alınması yoluna gidilmiştir. Kaldı ki, ortalama oranlar, mutlak değerler ortalaması yerine oranların basit ortalaması alınarak hesaplandığında da Türkiye'nin konumunda bir kötüleşme olmamakta, bilakis iyileşme görülmektedir. Söz konusu ortalamalar tabloların son sütunlarında yer almaktadır. Türkiye açısından, tablolarda dikkati çeken bir nokta, finans hesaplarının kullanıldığı Tablo 3'te, oranların diğer iki tabloya göre daha istikrarlı olduğudur. Bu durum, NHN kaleminin sermaye hareketleri ile bağlantısının daha kuvvetli olabileceğini düşündürmektedir. Söz konusu sonucun test edilebilmesi için, sadece Türkiye için, NHN kalemlerinin cari işlemler hesabına oranı da 1990-2004 dönemi için hesaplanmıştır (Tablo 4). NHN/finans hesapları oranlarının mutlak değerlerinde 0,05 olarak hesaplanan varyans, NHN/cari işlemler hesabı oranlarının mutlak değerleri için 0,84 olmuştur. Ayrıca, NHN kaleminin sıcak para (NHN hariç) ile de ilişkisine bakılmış, korelasyon katsayısının yıllık verilerde 0,64 olduğu görülmüştür (Grafik 3). Bu durum, yukarıda belirtilen NHN-sermaye hareketleri ilişkisini destekler niteliktedir.

Grafik 3: Net hata ve noksan ve Sıcak para* (yıllık, milyon ABD doları)

* NHN hariç Sıcak para; yabancıların DİBS, portföy alımları ve kısa vadeli mevduatları ile yerleşik banka ve özel sektörün yurtdışından kısa vadeli kredi kullanımları ve yurtdışına açtıkları kısa vadeli krediler toplamı olarak tanımlanmıştır.

Tablo 3: Net Hata & Noksan (toplam finansmana oran olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1990-2004 oranların mutlak değerleri ortalaması	1990-2004 oranların ortalaması
A- gelişmekte olan ülkeler																	
Çin	-1,0	-0,8	32,8	-0,4	-0,3	-0,5	-0,4	-1,1	3,0	-3,4	-6,0	-0,1	0,2	0,3		3,60	1,60
Slovenya			25,0	-0,1	-0,5	-0,4	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,1	-0,5	2,09	1,85
Hırvatistan				1,8	-17,9	0,4	-0,3	0,1	0,0	-0,4	-0,4	-0,1	-0,2	-0,3	-0,4	1,86	-1,48
Rusya					0,0	1,6	0,4	-2,8	0,9	0,5	0,3	2,5	-4,8	-5,2	1,2	1,82	-0,51
Venezüella	0,4	-0,7	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,5	-1,7	-0,6	1,0	1,0	17,1	0,3	0,2	0,3	1,63	1,19
Singapur	-0,4	-1,3	-0,9	-3,8	-0,3	4,6	-0,2	-0,4	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,3	-0,1		0,92	-0,19
Endonezya	0,2	0,0	-0,2	-0,5	-0,1	-0,2	0,1	4,4	-0,2	-0,3	-0,5	-0,1	1,6	2,8		0,80	0,49
Slovak Cum.				-1,2	5,4	0,1	0,1	0,2	-0,2	0,0	0,0		0,1	0,0		0,72	0,44
Şili	0,0	0,4	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,0	-0,1	-4,6	0,5	-0,6	-0,6	-0,6	2,0	0,65	-0,23
Polonya	0,0	0,2	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,5	-0,2	0,6	6,1	0,57	0,52
Brezilya	0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	6,0	0,6	0,52	0,39
Türkiye	-0,1	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	0,5	0,3	-0,1	0,8	0,4	-0,3	0,1	0,1	0,7	0,2	0,34	0,08
Bulgaristan	0,0	-0,5	0,0	0,0	-0,1	0,4	0,1	0,6	-1,1	0,0	0,0	1,0	-0,1	0,2	0,2	0,31	0,06
Malezya	0,6	0,0	0,0	0,3	0,1	-0,1	-0,3	-0,1	-1,2	0,2	0,5	0,6	0,1	0,0		0,30	0,06
Tayland	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,3	0,2	0,0	0,1	0,1	-0,5	0,0	-2,9	0,30	-0,19
G. Kore	-0,6	0,1	0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,1	0,5	0,7	-0,3	0,0	1,0	0,0	0,0	0,3	0,28	0,11
Romanya	0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,6	0,2	0,4	0,1	1,1	0,1	0,2	-0,2	-0,1		0,26	0,22
Arjanfin	-0,1	-1,9	0,0	-0,1	-0,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	0,22	-0,16
Macaristan	0,0	-0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	-1,9	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,18	-0,12
Çek Cum.				0,0	0,0	0,1	-0,2	0,7	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,0		0,13	0,06
Meksika	0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,2	0,4	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,11	0,00
B- gelişmiş ülkeler																	
Norveç	3,7	0,0	3,8	-0,3	1,5	7,3	2,0	0,7	-104,3	-6,3	0,6	0,0	1,0	0,5	0,4	8,83	-5,95
Avusturya	63,0	-63,3	0,4	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,3	0,0	0,0	0,3	0,3	-0,6	0,4	2,6	8,78	0,22
İrlanda	-1,3	-0,8	-0,1	-1,1	-0,5	5,1	0,0	-0,5	-0,8	-0,3	-1,1	26,5	-0,7	-1,2	-1,3	2,75	1,46
Hollanda	0,5	0,2	-1,0	-0,5	0,6	0,4	3,6	0,9	0,0	0,8	-0,1	-10,9	-0,2	-0,3		1,43	-0,43
İtalya	-0,4	-0,3	-0,6	-3,4	-0,1	7,3	2,5	2,3	1,4	0,1	-0,2	-0,8	0,1	-0,1		1,40	0,57
İsveç	-0,3	-4,5	0,5	-0,4	-0,7	0,3	0,2	0,4	-1,4	0,4	1,1	-5,5	0,1	0,0		1,13	-0,70
İngiltere	0,4	0,6	7,4	0,0	1,5	0,7	0,5	-0,7	0,6	0,1	-0,1	-0,1	0,5	0,1	-0,1	0,89	0,75
Danimarka	-0,5	0,8	-1,3	-0,2	-0,1	-2,5	-0,7	-0,4	0,5	-0,1	1,3	-0,7	-0,5	-0,6		0,74	-0,35
İspanya	0,0	0,0	-1,0	4,2	-0,1	0,7	-0,1	-0,7	0,2	0,5	-0,3	-0,4	-0,3	-1,4	-0,2	0,68	0,08
Almanya	-0,4	1,8	0,2	-0,9	-0,2	-0,2	-0,1	3,1	-0,2	-1,4	-0,4	-0,5	0,1	0,0	-0,1	0,63	0,06
Kanada	-0,1	0,0	0,5	-0,3	0,0	-2,6	-0,6	-0,9	0,9	-1,1	0,3	0,5	0,5	0,1	0,3	0,59	-0,16
Finlandiya	-0,1	0,2	0,0	2,8	-0,1	0,3	0,0	0,5	3,1	0,3	0,0	-0,2	0,2	-0,4	0,0	0,57	0,44
Fransa	0,0	-1,4	-0,2	-0,2	-1,1	0,4	0,0	-0,1	-0,3	-0,1	-0,3	0,0	-0,3	-1,2	0,2	0,40	-0,31
Yunanistan	0,0	0,0	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	1,9		0,0	-0,1	1,9	-0,1	-0,2		0,37	0,21
ABD	0,4	-1,1	-0,5	0,0	-0,1	0,3	-0,1	-0,4	1,6	0,3	-0,1	-0,1	-0,2	0,0	0,1	0,35	0,01
Portekiz	0,5	0,4	-1,0	0,0	-0,3	-1,1	-0,2	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2	-0,2	0,30	-0,15
İsviçre	-0,5	-0,2	-0,4	-0,1	-0,1	0,8	-0,4	-0,1	-0,2	-0,1	0,1	-0,4	-0,1	0,6	-0,2	0,28	-0,08
Japonya	0,7	0,1	0,1	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,3	0,0	-0,4	-0,2	-0,1	0,0	-0,2	-1,3	0,26	-0,11
Avustralya	0,0	-0,1	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,04	-0,01

Kaynak: TCMB, IMF-IFS.

Not 1: Bazı ülke verileri için eksik yıllar olduğundan, sıralama, oranların toplamı yerine mutlak değerleri ortalamasına göre yapılmıştır.

Not 2: Finansman kalemi olarak, analitik sunuma göre "finans hesapları" kullanılmıştır (resmi rezervler ve IMF kredileri hariç finans hesapları)

Not 3: IFS verileri ile yapılan hesaplamalar, ülkelerin web sitelerinde kendi para birimleri cinsinden yayımlanan verilerden farklılaşabilmektedir. Söz konusu farklılaşma, ABD dolarına çevirirken alınan kurlardan olabileceği gibi, güncellemelerden de kaynaklanabilmektedir.

Tablo 4: Net Hata & Noksan (finans ve cari işlem hesaplarına % oran olarak)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
NHN / Finansman	-0,1	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	0,5	0,3	-0,1	0,8	0,4	-0,3	0,1	0,1	0,7	0,1
NHN / Cari Hesap	0,2	3,8	1,2	0,3	0,7	-1,0	-0,6	0,4	-0,4	-1,3	0,3	-0,5	-0,1	-0,6	-0,2
	oranların ortalaması							oranların varyansı							
NHN / Finansman	0,08							0,16							
NHN / Cari Hesap	0,15							1,45							
	oranların mutlak değerleri ortalaması							oranların mutlak değerleri varyansı							
NHN / Finansman	0,33							0,05							
NHN / Cari Hesap	0,77							0,84							

Kaynak: TCMB.

Not: Finansman kalemi olarak, analitik sunuma göre "finans hesapları" kullanılmıştır. Söz konusu kalem resmi rezervleri ve IMF kredilerini içermemektedir.

4. Sonuç

Ödemeler dengesi sunumunda yer alan net hata ve noksanın kaleminin incelendiği çalışmada, sistematik veya bir zamanlama hatasından söz edilemeyeceği görülmüştür. Söz konusu kalemin, bir hatadan çok, diğer sektörlerin döviz varlıklarındaki değişimi gösteren kalem gibi noksanlardan kaynaklandığı saptaması yapılmıştır.

Çalışmada, ülke karşılaştırması yapılarak, Türkiye ödemeler dengesi tablosundaki net hata ve noksanın tarihsel olarak çok büyük boyutlarda olmadığı, fakat son yıllardaki pozitif yönlü eğilimin dikkati çektiği belirtilmiştir. Söz konusu gelişme, istatistiksel hataların yanı sıra, özel sektörün yurtdışında veya yastık altında tuttukları yabancı varlıkları, ekonomide görülen istikrar ve buna paralel olarak artan güven neticesinde yurtiçine getirmelerini teyit eder niteliktedir. Bu durum, para ikamesi ile NHN arasındaki paralellik ile desteklenmektedir. Ayrıca, NHN kaleminin cari işlemler hesabından ziyade sermaye hesabı ile bağlantısının daha kuvvetli olduğunun görülmesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

EK: Yıllar İtibarıyla Net Hata ve Noksan (milyon ABD doları)

1950	-72	1975	-351
1951	-11	1976	-830
1952	131	1977	-634
1953	48	1978	-874
1954	60	1979	651
1955	82	1980	1434
1956	-136	1981	649
1957	-85	1982	-75
1958	-63	1983	409
1959	7	1984	469
1960	61	1985	-837
1961	33	1986	-118
1962	39	1987	-506
1963	-42	1988	515
1964	-10	1989	971
1965	-20	1990	-468
1966	-8	1991	948
1967	-14	1992	-1190
1968	-17	1993	-2162
1969	-37	1994	1832
1970	-27	1995	2432
1971	99	1996	1499
1972	27	1997	-987
1973	35	1998	-697
1974	138	1999	1721
		2000	-2762
		2001	-1671
		2002	152
		2003	5033
		2004	2349
		2005 (Oca-Eyl)	3986

Kaynak: TCMB, Maliye Bakanlığı.